

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari

2-son (6-jild)

2026

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (6) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

TOSHKENT-2026

BOSH MUHARRIR:

Isanova Feruza Tulqinovna

TAHRIR HAY'ATI:

07.00.00- TARIX FANLARI:

Yuldashev Anvar Ergashevich – tarix fanlari doktori, siyosiy fanlar nomzodi, professor;

Mavlanov Uktam Maxmasabirovich – tarix fanlari doktori, professor;

Xazratkulov Abror – tarix fanlari doktori, dotsent;

Tursunov Ravshan Normuratovich – tarix fanlari doktori;

Xolikulov Axmadjon Boymahmatovich – tarix fanlari doktori;

Gabrielyan Sofya Ivanovna – tarix fanlari doktori, dotsent;

Saidov Sarvar Atabullo o'g'li – katta ilmiy xodim, Imom Termiziy xalqaro ilmiy-tadqiqot markazi, ilmiy tadqiqotlar bo'limi.

08.00.00- IQTISODIYOT FANLARI:

Karlibayeva Raya Xojabayevna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Nasirxodjayeva Dilafruz Sabitxanovna – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Ostonokulov Azamat Abdukarimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Arabov Nurali Uralovich – iqtisodiyot fanlari doktori, professor;

Xudoyqulov Sadirdin Karimovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Azizov Sherzod O'ktamovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent;

Xojayev Azizxon Saidaloxonovich – iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent

Xolov Aktam Xatamovich – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent;

Shadiyeva Dildora Xamidovna – iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent v.b.;

Shakarov Qulmat Ashirovich – iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.;

Jabborova Charos Aminovna - iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

09.00.00- FALSAFA FANLARI:

Hakimov Nazar Hakimovich – falsafa fanlari doktori, professor;

Yaxshilikov Jo'raboy – falsafa fanlari doktori, professor;

G'aybullayev Otabek Muhammadiyevich – falsafa fanlari doktori, professor;

Saidova Kamola Uskanbayevna – falsafa fanlari doktori;

Hoshimxonov Mo'min – falsafa fanlari doktori, dotsent;

O'roqova Oysuluv Jamoliddinovna – falsafa fanlari doktori, dotsent;

Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna – falsafa fanlari nomzodi, dotsent;

Turdiyev Bexruz Sobirovich – falsafa fanlari doktori (DSc), Professor.

10.00.00- FILOLOGIYA FANLARI:

Axmedov Oybek Saporbayevich – filologiya fanlari doktori, professor;

Ko'chimov Shuxrat Norqizilovich – filologiya fanlari doktori, dotsent;

Hasanov Shavkat Ahadovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Baxronova Dilrabo Keldiyorovna – filologiya fanlari doktori, professor;

Mirsanov G'aybullo Qulmurodovich – filologiya fanlari doktori, professor;

Salaxutdinova Musharraf Isamutdinovna – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Kuchkarov Raxman Urmanovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent v/b;

Yunusov Mansur Abdullayevich – filologiya fanlari nomzodi;

Saidov Ulugbek Aripovich – filologiya fanlari nomzodi, dotsent;

Qodirova Muqaddas Tog'ayevna - filologiya fanlari nomzodi, dotsent.

12.00.00- YURIDIK FANLAR:

Axmedshayeva Mavlyuda Axatovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna – yuridik fanlar doktori, professor;

Esanova Zamira Normurotovna – yuridik fanlar doktori, professor, O'zbekiston Respublikasida xizmat ko'rsatgan yurist;

Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich – yuridik fanlar doktori, professor v.b.,;

Zulfiqorov Sherzod Xurramovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Xayitov Xushvaqt Saparbayevich – yuridik fanlar doktori, professor;

Asadov Shavkat G'aybullayevich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Ergashev Ikrom Abdurasulovich – yuridik fanlari doktori, professor;

Utemuratov Maxmut Ajimuratovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Saydullayev Shaxzod Alixanovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Hakimov Komil Baxtiyarovich – yuridik fanlar doktori, dotsent;

Yusupov Sardorbek Baxodirovich – yuridik fanlar doktori, professor;

Amirov Zafar Aktamovich – yuridik fanlar doktori (PhD);

Jo'rayev Sherzod Yuldashevich – yuridik fanlar nomzodi, dotsent;

Babadjanov Atabek Davronbekovich – yuridik fanlar nomzodi, professor;

Normatov Bekzod Akrom o'g'li — yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori;

Rahmatov Elyor Jumaboyevich — yuridik fanlar nomzodi;

13.00.00- PEDAGOGIKA FANLARI:

Xashimova Dildarxon Urinboyevna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Ibragimova Gulnora Xavazmatovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Zakirova Feruza Maxmudovna – pedagogika fanlari doktori;

Kayumova Nasiba Ashurovna – pedagogika fanlari doktori, professor;

Taylanova Shoxida Zayniyevna – pedagogika fanlari

doktori, dotsent;

Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna – pedagogika fanlari doktori, dotsent;

Ibraximov Sanjar Urunbayevich – pedagogika fanlari doktori;

Javliyeva Shaxnoza Baxodirovna – pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD);

Bobomurotova Latofat Elmurodovna — pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD).

19.00.00- PSIXOLOGIYA FANLARI:

Karimova Vasila Mamanosirovna – psixologiya fanlari doktori, professor, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti;

Hayitov Oybek Eshboyevich – Jismoniy tarbiya va sport bo'yicha mutaxassislarni qayta tayyorlash va malakasini oshirish instituti, psixologiya fanlari doktori, professor

Umarova Navbahor Shokirovna– psixologiya fanlari doktori, dotsent, Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika universiteti, Amaliy psixologiyasi kafedrasini mudiri;

Atabayeva Nargis Batirovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Shamshetova Anjim Karamaddinovna – psixologiya fanlari doktori, dotsent;

Qodirov Obid Safarovich – psixologiya fanlari doktori (PhD).

22.00.00- SOTSIOLOGIYA FANLARI:

Latipova Nodira Muxtarjanovna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri;

Seitov Azamat Po'latovich – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston milliy universiteti;

Sodiqova Shohida Marxaboyevna – sotsiologiya fanlari doktori, professor, O'zbekiston xalqaro islom akademiyasi.

23.00.00- SIYOSIY FANLAR

Nazarov Nasriddin Ataqulovich –siyosiy fanlar doktori, falsafa fanlari doktori, professor, Toshkent arxitektura qurilish instituti;

Bo'tayev Usmonjon Xayrullayevich –siyosiy fanlar doktori, dotsent, O'zbekiston milliy universiteti kafedra mudiri.

OAK Ro'yxati

Mazkur jurnal Vazirlar Mahkamasi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi Rayosatining 2022-yil 30-noyabrdagi 327/5-son qarori bilan tarix, iqtisodiyot, falsafa, filologiya, yuridik va pedagogika fanlari bo'yicha ilmiy darajalar yuzasidan dissertatsiyalar asosiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Kurbanov Eldar Ermamatovich, Qormishov Mirjalol Jumamurod o'g'li</i> O'ZBEKISTONDA MILLATLARARO TOTUVLIKNI TA'MINLASHDA MILLIY MADANIY MARKAZLARINING INSTITUTSIONAL ROLI VA VAZIFASI (Sirdaryo viloyati markazlari misolida)	11-15
<i>Djurayev Ikrom Nematovich</i> SOPOLLI-KO'ZALI ARXEOLGIK QATLAMLARIDA SHIMOLIY DASHT QABILALARINING IZLARI	16-19
<i>Акбарова Камила Шухрат кизи</i> МЕЖДУ СЕКУЛЯРИЗАЦИЙ И МОДЕРНИЗАЦИЕЙ: СОВЕТСКАЯ ПОЛИТИКА В СФЕРЕ РЕЛИГИИ В УЗБЕКИСТАНЕ	20-26
<i>Olimov Islombek Ulug'bek o'g'li</i> SUV TA'MINOTI TIZIMINI RAQAMLASHTIRISH: MUAMMOLAR VA YECHIMLAR.....	27-31
<i>Sitorabonu Bobojonova</i> BUXORODA DASTLABKI MUZEYNING TASHKIL TOPISHI.....	32-36
<i>O'ralov Orzubek</i> GEOGRAFIK KASHFIYOTLARGA QADAR POLINEZIYA XALQLARINING RIVOJLANISHI VA DAVLATCHILIK INSTITUTLARINING SHAKLLANISHI TARIXI.....	37-45
<i>Qahhorov Shohjaxon Shodiyor o'g'li</i> ZAHIRIDDIN MUHAMMAD BOBUR MEROSINING TARIXIY VA MA'NAVIY TAHLILI.....	46-50

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Madartov Bahrom</i> TO'QIMACHILIK KORXONALARIDA O'ZARO MUNOSABATLARNI HISOBGA OLISH ASOSIDA STRATEGIK REJALASHTIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH	51-55
<i>Xudayberdiyev Otabek Absalomovich</i> XALQARO SAVDO MUNOSABATLARIDA TADBIRKORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA TA'MINOT ZANJIRI VA LOGISTIKA KONTROLLINGINING ROLI	56-64
<i>Ismailova Shaxnoza Uktamovna</i> O'ZBEKISTONDA INFLYATSION BOSIM OMILLARI VA ULARNING ISTE'MOL NARXLARI INDEKSIDA NAMOYON BO'LISHI.....	65-75
<i>Usmonov Maxsud Tulqin o'g'li</i> XIZMAT KO'RSATUVCHI SUBYEKTLARNING RAQOBATBARDOSHLIGINI BELGILOVCHI OMILLAR TIZIMINI ANIQLASH VA XIZMAT SIFATI QIYMAT TAKLIFI MIJOZ TAJRIBASI BREND KAPITALI HAMDA TEZKORLIK INDIKATORLARI ASOSIDA BAHOLASH	76-87

09.00.00 – FALSAFA FANLARI

<i>Alimatova Nargis Abduxalilovna</i> INSON ONGINING TABIATINI O'RGANISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI	88-93
--	-------

<i>Utegenova Jamila Djolmurzayevna</i> O'ZBEKISTONDA BIOETIKANING SHAKLLANISHI VA FALSAFIY ASOSLARI	94-97
<i>Mamatqulov Rashid Pazilbekovich</i> JAMIYAT YUKSALISHIDA IJTIMOY NAZORATNING ROLI.....	98-102
<i>Shadimetov Mahmudjon Negmatjanovich</i> RUHIY KAMOLOT TUSHUNCHASINING FALSAFIY MAZMUNI VA TARIXIY ILDIZLARI .	103-108
<i>Ochilov Jamshid Abdurashidovich</i> KOSMOGEN, TEXNOGEN, ANTROPOGEN SIVILIZATSIYALAR MOHIYATINING ONTOLOGIK TALQINI	109-117
<i>Beshimov Xamidjon Sayidovich</i> KASABA UYUSHMALARI TIZIMIDA INSON QADRINI YUKSALTIRISHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	118-126
<i>Nosirxodjayeva Gulnora Abdukaxxarovna</i> ABU RAYHON BERUNIY ASARLARIDA FANLARNING INSON HAYOTIDAGI O'RNI MASALALARI	127-130
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Axmedov Oybek Saporbayevich</i> INGLIZ TILIDAGI SOLIQ-BOJXONA TERMINOLOGIK BIRLIKLARINI O'ZBEK TILIGA TARJIMA QILISHNING STILISTIK MUAMMOLARI.....	131-139
<i>Babadjanova Nazokat</i> OGAHIYNING SO'Z VA NUTQ MASALALARIGA OID QARASHLARINING MA'RIFIY MANBALARI	140-148
<i>Xo'jamqulov Anvar Jozilovich, Tog'ayeva Shoxnoza Elmurod qizi</i> ADABIYOTIDA "ABSURD" TUSHUNCHASI	149-153
<i>Abdullayeva Rahima Raimqul qizi</i> MEDIA YORDAMIDA IMIDJNING SHAKLLANISHI VA IJTIMOY FIKR	154-161
<i>Fozilov Arabjon Nozimjon o'g'li</i> CHET TILLARINI O'RGANISHDA SO'Z YODLASHNING AHAMIYATI	162-165
<i>Sarvinov Abdiraxmonova Davron qizi, Eshtuhtarova Bibigul Bektoshevna</i> THE SIGNIFICANCE OF STUDYING GENDER REPRESENTATION IN IDIOMS AND PHRASEOLOGICAL UNITS.....	166-171
<i>Raxmonova Dildora Mirzakarimovna</i> TAVALLO IJODIDA POETIK OBRAZ YANGILANISHINING IJTIMOY-TARIXIY VA ADABIY- ESTETIK OMILLARI.....	172-185
<i>Кодирова Зарина Баходировна</i> ХУДОЖЕСТВЕННОЕ СВОЕОБРАЗИЕ ДЕТСКОЙ ПРОЗЫ ДЭВИДА УОЛЛЬЯМСА: «DEMON DENTIST», «THE FING», «GANGSTA GRANNY».....	186-191
<i>Ismatilloev Jobir</i> "FIRDAVS UL-IQBOL"DAGI QASIDALARDA HUKMDORLAR MADHI	192-197
<i>Bozorova Nasiba</i> O'LMAS UMARBEOVNING "YOZ YOMG'IRI" QISSASIDA JINOYATNI O'RGANISHDA RETROSPEKSIYA USULI	198-203

<i>Ганиева Зухра Муратбаевна</i> ВЕРБАЛИЗАЦИЯ КОНЦЕПТА «СМЕРТЬ» В РУССКОМ ЯЗЫКЕ: КОГНИТИВНО-СЕМАНТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ	204-212
--	---------

12.00.00 – YURIDIK FANLAR

<i>Hamroqulov Bahodir Mamasharifovich, Ro'ziboyev Asilbek</i> SUN'IY INTELLEKT QARORLARIDA ADOLATSIZLIK MUAMMOSI VA UNI BARTARAF ETISH YO'LLARI.....	213-218
<i>Bazarova Dildora Baxodirovna</i> ODIL SUDLOVNI TA'MINLASHDA "RAQAMLI SUD"	219-226
<i>Бабаев Джасхонгир Исмаилбекович</i> КОНЦЕПТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ ГРАЖДАНСКО-ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ ДОГОВОРА ПИТЬЕВОГО ВОДОСНАБЖЕНИЯ В РЕСПУБЛИКЕ УЗБЕКИСТАН: ПУТИ МОДЕРНИЗАЦИИ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА	227-229
<i>Азходжаева Роза Алтыновна</i> РОЛЬ ЦИФРОВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В РАЗВИТИИ СИСТЕМЫ ЗДРАВООХРАНЕНИЯ.....	230-235
<i>Абдужамппоров Шахбоз Музаффар ўғли</i> ЭЛЕКТРОННЫЕ ДОКАЗАТЕЛЬСТВА В ДЕЛАХ О КИБЕРПРЕСТУПЛЕНИЯХ: ПРОБЛЕМЫ СБОРА, ФИКСАЦИИ И ПРАВОВОЙ ОЦЕНКИ	236-246
<i>Alijanov Ilhomjon Erkinjon o'g'li</i> PROKURATURA ORGANLARIGA QABUL QILISHDA NOMZODLARGA QO'YILGAN TALABLAR, XIZMATGA QABUL QILISH VA YOSH MUTAXASSISLAR BILAN ISHLASHGA DOIR FAOLIYATNI TAKOMILLASHTIRISH ISTIQBOLLARI	247-253
<i>Sarsenbaeva Aynura Tenelbay qizi, Tanirbergenov Sultanbek Bazarbaevich</i> FUQAROLARNING KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ VA ERKINLIKLARIGA QARSHI JINOYATLAR HUQUQIY MOHIYATI.....	254-258
<i>Qudratillayev Jaxongir Zokirjon o'g'li</i> INTERNETDAN FOYDALANISH HUQUQINING TARKIBIY QISMI	259-265
<i>Usmonaliyev Muslimbek Qurvonaliyevich</i> SPORTCHILARNI VAQTINCHALIK IJARAGA Olish SHARTNOMASINING SPORT HUQUQIDAGI O'RNI	266-272
<i>Mamadaliyev Boburjon Bahodirjon o'g'li</i> MAHALLIY BUDJETNI TARTIBGA SOLISHDA MAHALLIY DAVLAT HOKIMIYATI IJRO ORGANLARINING VAZIFALARINING O'ZIGA XOS JIHATLARI.....	273-278
<i>Umarova Xolisxon Nomoz qizi</i> KORPORATSIYA DIREKTORLARINING FUNKSIONAL VAZIFALARINI AMALGA OSHIRISH BILAN BOG'LIQ JAVOBGARLIGI CHEGARASI	279-286
<i>Yaqubova Guli Qosimboy qizi</i> VOYAGA YETMAGANLAR BILAN BOG'LIQ ISHLARNI FUQAROLIK SUDLARIDA KO'RISHDA PROKURORNING ISHTIROKI TUSHUNCHASI VA UNING BUGUNGI KUNDAGI AHAMIYATI	287-294
<i>Ibrohimov Azimjon</i> XO'JALIK JAMIYATLARI BOSHQARUV ORGANLARI TIZIMIDA IJRO ORGANI: ROSSIYA FEDERATSIYASI MISOLIDA	295-301

<i>Choriyeva Xupshidabonu Xuppam qizi</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASINING "VASIYLIK VA HOMIYLIK TO'G'RISIDA"GI QONUNINI RAQAMLI TRANSFORMATSIYA VA XALQARO STANDARTLAR ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH MUAMMOLARI.....	302-310
<i>Saidazimov Yusuf Sodiq o'g'li</i> MA'MURIY AKT. MA'MURIY AKTNING MAZMUN-MOHİYATI. GERMANIYA TAJRIBASI.....	311-316
<i>Tursunov Ilxomjon Salimovich</i> MUQADDAM SUDLANGAN SHAXSLAR TOMONIDAN SODIR ETILISHI MUMKIN BULGAN JINOIY HARAKATLARNI OLDINI OLIŞ VA MAXSUS PROFILAKTIKANI TAKOMILLASHTIRISH	317-321
<i>Xojanazarov Otabek Saydazimovich</i> OZODLIK DAN MAHRUM QILISH BILAN BOG'LIQ BO'LMAGAN JAZOLAR IJROSI USTIDAN PROKUROR NAZORATI: MILLIY VA XALQARO TAJRIBA.....	322-329
<i>Raxmedov Xurshid Ashrapxodjayevich</i> JINOYAT ISHINI QO'ZG'ATISH INSTITUTINING HUQUQIY TABIATI VA PROTSESSUAL AHAMIYATI	330-339
<i>Mansurova Xulkar Nabiyevna</i> FUQAROLIK PROTSESSINING TEZKORLIGINI TA'MINLASHDA SIRTDAN HAL QILUV QARORI CHIQRISHNING AHAMIYATI	340-349
<i>Begimova Nasiba Xudayberdievna</i> FARZANDLIKKA OLIŞ INSTITUTINING TADRIJIIY RIVOJLANISHI	350-358
<i>Yo'ldoshbekov Anvar</i> NAQDSIZ HISOB-KITOB LAR VA RAQAMLI NAZORAT TIZIMLARINING HUQUQIY AHAMIYATI	359-367
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Jumaniyozova Muhayyo Tojiyevna</i> EVRISTIK TA'LIM NAZARIYASIDA TA'LIM OLUVCHINING MUSTAQIL FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH MEXANIZMLARI	368-372
<i>Shukurov Mirjalol Norpulatovich</i> YAKKAKURASHCHILARNI TEXNIK USULLARIGA O'RGATISHDA KLAS TER USLUBIDAN FOYDALAN HOLDA TAKOMILLASHTIRISH	373-377
<i>Tilyabayev Kamil Zaitjonovich</i> O'ZBEK TILINING O'RGANILISHI VA DEKOLONIZATSIYASIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR: (DE)KOLONIAL HIS-TUYG'ULAR, MILLAT VA O'Z-O'ZINI ANGLASH	378-383
<i>Xudoyberdiyev G'iyosiddin Baxtiyor o'g'li</i> SHARQ MUTAFAKKIRLARNING FALSAFIY QARASHLARI ASOSIDA BO'LAJAK O'QITUVCHILARDA VALEOLOGIK KOMPETENSIYALARINI RIVOJLANTIRISHNING MUHIM PEDAGOGIK OMILI SIFATIDA.....	384-388
<i>Xo'jamqulov Rasulbek Qurbon o'g'li</i> KOMPYUTER GRAFIKASI TEXNOLOGIYALARINI LOYIHA ASOSIDA O'QITISHGA INTEGRATSIYALASHNING PEDAGOGIK SAMARADORLIGI	389-393
<i>Badalov Ulug'bek Xikmatovich</i> GEOGRAFIYA FANI DARSLARIDA ONLAYN GIS TIZIMLARIDAN FOYDALANISH.....	394-398

<i>Anvarjonova Nodirakhon Nasimbek qizi</i> IS EXPLICIT GRAMMAR INSTRUCTION STILL PEDAGOGICALLY JUSTIFIED? A CRITICAL RECONSIDERATION OF ITS ROLE IN CONTEMPORARY ENGLISH LANGUAGE EDUCATION.....	399-406
<i>Imomov Fozil Shakarbek o'g'li</i> TEMPERAMENT NAZARIYASI VA INDIVIDUAL PSIXOLOGIK XUSUSIYATLAR ASOSIDA GRAFIK FAOLIYATNI TASHKIL ETISH: PEDAGOGIKA, PSIXOLOGIYA VA SAN'AT TERAPIYASI KONTEKSTIDA.....	407-412
<i>Курбанбаев Джавод Аминбаевич</i> КОГНИТИВНЫЕ И ЛИНГВОКУЛЬТУРНЫЕ ОСНОВЫ ЛЕКСИЧЕСКИХ ГЛОССАРИЕВ В ЯЗЫКОВОМ ОБРАЗОВАНИИ	413-417
<i>Eshnazarova Farida Jo'raqulovna</i> JAMOADA LIDERLIK VA UNING SIFATLARI (SPORT JAMOALARI MISOLIDA).....	418-421
<i>Yuldasheva Muhayyo Alimbaevna</i> AVTOMOBILLARDA TASHISH VA HARAKAT XAVFSIZLIGINI TASHKIL ETISH FANINI O'QITISHDA ZAMONAVIY TA'LIM VOSITALARINING O'RNI.....	422-429
<i>Umarov Komil, Sobirov Orif, Sultanov Rustam, Egamberdiyev Abdullo</i> YUQORI MALAKALI GANDBOLCHILAR MASHG'ULOTLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'LLARI.....	430-435
<i>Doniyorova Gulnoza Anvar qizi, Kurbanova Gulnoz Negmatovna</i> INTERAKTIV VOSITALAR VA AXBOROT RESURSLARIDAN FOYDALANISH ORQALI KASBIY KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI.....	436-441
<i>Nafasov Arslon Komilovich</i> PEDAGOGIK TA'LIM KLASTERI YO'NALISHIDA TARIX O'QITISH METODIKASINI TAKOMILLASHTIRISH SAMARADORLIGI.....	442-447
<i>Pulatova Muxabbat Egamberdiyevna, Qalandarova Sevinch Aqiljon qizi</i> BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINIF O'QITUVCHILARINING KOMMUNIKATIV SALOHIYATINI SHAKLLANTIRISHDA INTERFAOL METODLARDAN FOYDALANISH	448-453

Received: 15 January 2026
Accepted: 2 February 2026
Published: 14 February 2026

Article / Original Paper

LEGAL SIGNIFICANCE OF CASHLESS ACCOUNTS AND DIGITAL CONTROL SYSTEMS

Yuldashbekov Anvar

Tashkent State Law University,
Teacher, Department of Entrepreneurship and Corporate Law

Abstract. This article explores the role of non-cash settlements and digital control systems in the context of economic digitalization, along with their legal aspects. The author analyzes the legal framework of non-cash payment systems and the mechanisms for monitoring financial transactions through digital technologies (such as blockchain and QR codes). Furthermore, the legal significance of electronic payments in reducing the shadow economy and issues regarding the improvement of relevant legislation are highlighted. The article concludes with proposals and recommendations for the legal protection of the digital financial system.

Keywords: Non-cash settlements, digital control, electronic payment systems, financial law, shadow economy, blockchain technology, digital transformation, banking legislation.

NAQDSIZ HISOB-KITOBLAR VA RAQAMLI NAZORAT TIZIMLARINING HUQUQIY AHAMIYATI

Yo'ldoshbekov Anvar

Toshkent davlat yuridik universiteti,
Tadbirkorlik va korporativ huquqi sho'bası o'qituvchisi
E-mail: anvarbekyuldashbekov07@gmail.com

Annotatsiya. Ushbu maqolada iqtisodiyotni raqamlashtirish sharoitida naqd pulsiz hisob-kitoblar va raqamli nazorat tizimlarining tutgan o'rni hamda ularning huquqiy jihatlari tadqiq etiladi. Muallif tomonidan naqd pulsiz to'lov tizimlarining huquqiy asosi, raqamli texnologiyalar (masalan, blokcheyn va QR-kodlar) orqali moliyaviy operatsiyalarni nazorat qilish mexanizmlari tahlil qilingan. Shuningdek, xufiyona iqtisodiyotni qisqartirishda elektron to'lovlarning huquqiy ahamiyati va bu boradagi qonunchilikni takomillashtirish masalalari yoritilgan. Maqola yakunida raqamli moliya tizimini huquqiy himoya qilish bo'yicha taklif va tavsiyalar ilgari suriladi.

Kalit so'zlar: naqd pulsiz hisob-kitoblar, raqamli nazorat, elektron to'lov tizimlari, moliya huquqi, xufiyona iqtisodiyot, blokcheyn texnologiyasi, raqamli transformatsiya, bank qonunchiligi.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V6I2Y2026N50>

Kirish. Hozirgi raqamli iqtisodiyot sharoitida soliq va moliya tizimini raqamlashtirish yashirin iqtisodiyotga qarshi kurash va moliyaviy shaffoflikni oshirishning muhim omiliga aylandi. Naqd pulsiz to'lovlar ulushining ortishi va elektron nazorat vositalarining joriy etilishi natijasida bitimlar ochiqqligi ta'minlanib, soliq solinadigan aylanmalar ko'lami kengaymoqda. Jumladan, O'zbekiston Respublikasi so'nggi yillarda savdo va xizmatlar sohasida naqd pulsiz to'lovlarni rag'batlantirish, nazorat-kassa mashinalarini (NKM) onlayn tizimga ulash va fiskal ma'lumotlarni real vaqt rejimida kuzatish choralari jadallashtirdi. Ushbu o'zgarishlar huquqiy bazani takomillashtirishni talab etib, tadbirkorlik faoliyatini rasmiylashtirish hamda iste'molchilar huquqlarini himoya qilishga xizmat qilmoqda. Xalqaro tajriba shuni

ko'rsatmoqdaki, raqamli nazorat tizimlari va naqd pulsiz iqtisodiyotga o'tish iqtisodiy o'sish barqarorligini ta'minlash, korrupsiyaviy holatlarni qisqartirish hamda soliq ma'murchiligi samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

Metodologiya. Naqd pulsiz hisob-kitoblarning huquqiy asoslari. Naqd pulsiz to'lovlarni amalga oshirish uchun mustahkam huquqiy zamin yaratilgan. "To'lovlar va to'lov tizimlari to'g'risida"gi Qonun va Markaziy bankning tegishli nizomlari bank o'tkazmalari, to'lov topshiriqnomalari, elektron hamyonlar kabi vositalar orqali hisob-kitoblar o'tkazilishini tartibga soladi. Jumladan, Markaziy bank Boshqaruvining 2020-yil 13-apreldagi 3229-son[5] qarori bilan tasdiqlangan Nizomga muvofiq, naqd pulsiz hisob-kitoblar elektron to'lov vositalaridan foydalangan holda amalga oshirilishi mumkin va bunday to'lovlar qonunchilik hujjatlarida belgilangan tartibda o'tkazilishi lozim. Bu normalar bank orqali amalga oshirilgan to'lovlar huquqiy kuchga ega ekanligini va bunday operatsiyalar bo'yicha elektron ma'lumotlar (masalan, to'lov topshiriqlari yoki bank kvitansiyalari) daliliy hujjat sifatida tan olinishini anglatadi. Yaqinda qabul qilingan qonunchilik hujjatlarida yirik savdo bitimlarini faqatgina bank o'tkazmalari orqali rasmiylashtirish talablari qo'yilmoqda. Xususan, 2025-yil 10-dekabrdagi PF-246-son[2] Prezident Farmoniga muvofiq 2026-yil 1-apreldan boshlab ko'chmas mulk, avtomobil, kommunal xizmatlar hamda qiymati 25 million so'mdan oshuvchi tovar va xizmatlar uchun to'lovlar faqatgina bank kartalari yoki elektron to'lov tizimlari orqali amalga oshirilishi belgilandi. Mazkur tartib moliyaviy operatsiyalarni "soyadan chiqarish"ga qaratilgan bo'lib, yirik tranzaksiyalar shaffofligini oshiradi. Shu bilan birga, bank orqali o'tkazilgan to'lov ma'lumotlarini davlat notarial idoralari va soliq organlari o'zaro axborot almashinuvi orqali tasdiqlashi yo'lga qo'yildi – masalan, ko'chmas mulk oldi-sotdisida notariusga shartnomani rasmiylashtirish uchun banklarning elektron to'lov tasdiqnomasini taqdim etish talab qilinmoqda. Bu yangilik bank operatsiyalarining huquqiy maqomini yanada mustahkamlab, yirik bitimlarning xavfsizligi va qonuniyligini ta'minlaydi.

Raqamli nazorat-kassa mashinalari va fiskal ma'lumotlar. Soliq ma'muriyatchiligida raqamli nazorat-kassa mashinalari (RNKM) muhim o'rin tutadi. 2019-yilda qabul qilingan PF-5813-sonli[1] Prezident Farmoni bilan savdo va xizmat ko'rsatish sohasidagi hisob-kitoblar tizimiga zamonaviy axborot texnologiyalarini joriy etish va ushbu sohada jamoatchilik nazoratini kuchaytirish choralari belgilandi. Unga muvofiq, fiskal xotiraga ega onlayn-KKM va virtual kassa tizimlariga bosqichma-bosqich o'tish jadvali tasdiqlandi: yillik aylanmasi 5 mlrd so'mdan oshgan yirik korxonalar 2020-yil 1-avgustdan, 100 mln so'mdan oshgan o'rta subyektlar 2021-yil 1-yanvardan, qolgan barcha tadbirkorlik subyektlari 2022-yil 1-yanvardan boshlab onlayn-NKM yoki virtual kassa qo'llashga o'tishi shart etib belgilandi. Natijada, 2022-yil boshiga kelib butun mamlakat bo'ylab tadbirkorlar yangi fiskal kassa texnikasiga to'liq o'tishdi.

Davlat soliq qo'mitasi ma'lumotiga ko'ra, 2021-yil o'rtasida 165 mingdan ortiq onlayn-KKM[7] qurilmalari ro'yxatdan o'tkazilgan edi. RNKM orqali beriladigan cheklar real vaqt rejimida Soliq qo'mitasi axborot bazasiga uzatiladi, bu esa tushumlarning hisobini aniq yuritishga va soliq solish bazasini kengaytirishga xizmat qiladi. Mamlakatimiz qonunchiligida nazorat-chek berish tadbirkorning majburiyati sifatida mustahkamlangan: O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksining 221-moddasiga[3] binoan nazorat-kassa cheki (yoki unga tenglashtirilgan hujjat) bermasdan savdo qilish, xizmati uchun to'lovni terminal yoki kassa orqali qabul qilmaslik 5 million so'mdan 20 million so'mgacha jarimaga sabab bo'ladi.

Shuningdek, iste'molchiga chek bermaslik O'zbekiston Respublikasi "Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonunning 10-moddasini[4] buzish hisoblanib, unda "sotib olish jarayonida iste'molchiga kassa yoki savdo cheki berilishi shart, chek berilmasdan tovar sotish taqiqlanadi" deb belgilangan. Demak, nazorat-chek – bu nafaqat buxgalteriya hujjati, balki fuqarolik-huquqiy bitimning muhim qismi bo'lib, u yo'q bo'lsa, bitimning qonuniy kuchiga putur yetishi mumkin.

Jamoatchilik nazorati va iste'molchilar motivatsiyasi. Fiskal nazorat samaradorligini oshirishda jamoatchilik ishtiroki va rag'batlantiruvchi choralarning o'rni katta. O'zbekiston tajribasida iste'molchilarni chek talab qilishga undovchi bir qator innovatsion usullar joriy etilgan. 2020-yilda Soliq qo'mitasi RNKM cheklariga QR-kod joriy qilib, **"Soliq" mobil ilovasi** orqali har bir xaridor o'z chekini ro'yxatdan o'tkazishi va yutuqli o'yinda ishtirok etishi tizimi boshlandi. 2021-yil 4-oktyabrdagi Prezident qaroriga asosan 2022-yildan chakana savdo, umumiy ovqatlanish va maishiy xizmat ko'rsatish shoxobchalarida xarid chekini mobil ilova orqali skanerlab ro'yxatdan o'tkazgan iste'molchiga xarid summasining 1 foizi davlat byudjetidan oylik cashback tarzida qaytarilishi yo'lga qo'yildi. Bu tartib "chek ol, yutib ol" tamoyili orqali fuqarolarni nazorat-chek talab qilishga qiziqtirib, biznesni cheksiz savdo qilmaslikka undaydi. Shu bilan birga, ushbu qarorda soliq organlariga maxsus dastur orqali "cheksiz savdo" holatlarini yoki majburiy markirovkalanadigan mahsulotlarning qalbaki markirovkasini xabar qilgan fuqarolarga aniqlangan huquqbuzarlik bo'yicha solingan jarimaning 20 foizi miqdorida mukofot berilishi belgilandi. Bunday "denonsatsiya va mukofot" mexanizmi Janubiy Koreya kabi davlatlar tajribasini eslatadi – masalan, Koreyada chek bermagan do'konni xabar qilgan shaxs jarima summasining 20% miqdorida mukofot[8] oladi, huquqbuzar do'konga esa yashirilgan tushumning 50%igacha penya solinadi.

O'zbekistonda jamoatchilik nazoratini kuchaytirish maqsadida "Soliq" mobil ilovasiga iste'molchilarning yaqin atrofdagi RNKM o'rnatilgan savdo nuqtalarini geolokatsiya bo'yicha topish funksiyasi qo'shildi, savdo shoxobchalariga esa "onlayn-KKM o'rnatilgan" maxsus stikerlari yopishtirildi. Bu choralar aholining huquqiy savodxonligini oshirish va tadbirkorlarni halol raqobatga rag'batlantirishga qaratilgan. Natijada, 2020–2022-yillar davomida respublikada foydalanuvchilar tomonidan millionlab cheklar ilova orqali skanerlandi va bu orqali soliqqa tortilmagan aylanmalar fosh etilib, davlat byudjetiga qo'shimcha tushumlar ta'minlandi (mazkur ko'rsatkichlarni aks ettiruvchi rasmiy statistik ma'lumotlar DSQ hisobotlarida keltirilgan). Shu o'rinda eslatma: 2020-yil avgustida STC xabariga ko'ra, o'rnatilgan onlayn-KKMlarning 40% dan ortig'i[10] hali ham to'lovlar uchun foydalanilmayotgani aniqlangan – ya'ni ayrim tadbirkorlar kassa apparati bo'lsa-da, xaridorlarga chek bermay savdo qilayotgan edi. Bunday holatlar iste'molchilar huquqlarining qo'pol buzilishi bo'lib, yuqorida qayd etilgan qonuniy choralarga qaramay, amaliy ijrodagi muammolar mavjudligini ko'rsatadi. Shu sababli, davlat organlari tomonidan 2022–2023-yillarda nazorat-chek bermaslik holatlarini aniqlash uchun reydlar kuchaytirildi, ommaviy axborot vositalarida tushuntirish ishlari olib borildi. Oqibatda, 2023-yilga kelib bunday qonunbuzarliklar sezilarli darajada kamaydi, aksariyat sohalarda savdo operatsiyalarining to'liq fiskal hisobi yuritilmoqda.

"e-Soliq" elektron tizimlari integratsiyasi. Soliq sohasidagi raqamlashtirish faqat kassa intizomini tartibga solish bilangina cheklanmaydi, balki soliq hisobotlari va hujjat aylanishining to'liq elektronlashuvi jarayonini ham o'z ichiga oladi. 2020-yildan kuchga kirgan

yangi tahrirdagi Soliq kodeksi elektron hisobvaraqa-fakturalar (E-HF) va soliq hisobotlarini masofaviy taqdim etish bo'yicha normalarni belgiladi. Ayni paytda O'zbekistonda elektron soliq hisobotlari va deklaratsiyalarini **my.soliq.uz** portali orqali yuborish amaliyoti to'liq yo'lga qo'yilgan. Xususan, qo'shilgan qiymat solig'i (QQS) to'lovchilari 2020-yil oktyabridan boshlab tovar (xizmat)larni realizatsiya qilishda elektron hisobvaraqa-faktura rasmiylashtirishi majburiy etib belgilandi. Soliq qo'mitasi huzurida joriy qilingan **SoliqOnline** axborot tizimi barcha yirik va o'rta tadbirkorlarga onlayn tarzda hisob-faktura tuzish, elektron raqamli imzo bilan tasdiqlash va kontragentlarga yuborish imkonini bermoqda. 2022-yil yakunida yillik aylanmasi 1 milliard so'mdan ortiq bo'lgan barcha xo'jalik subyektlari uchun E-HF joriy etish majburiy bo'ldi (kichik biznes subyektlari esa hozircha ixtiyoriy ravishda qo'shilishi mumkin). Mazkur elektron hujjat almashinuvi nafaqat qog'oz byurokratiyasini qisqartirib, hisob-kitoblarni tezlatdi, balki soliq ma'murlariga har bir muomala bo'yicha real vaqt rejimida ma'lumot olish imkonini yaratdi. Misol uchun, QQS bo'yicha soliq kreditini avtomatik tekshirish, shubhali bitimlarni aniqlash, soliq to'lovchining aylanmasini kuzatish endilikda SoliqOnline tizimi orqali amalga oshirilmoqda. Shuningdek, banklar va soliq organlari o'rtasida o'zaro elektron integratsiya natijasida tadbirkorlarning **onlayn tranzaksiyalari soliq monitoringiga olinishi** yengillashdi: masalan, jismoniy shaxslarning plastik kartalariga bir kalendar yilda tushgan barcha mablag'lar to'g'risidagi axborot soliq organlari tomonidan avtomatik tahlil qilinib, davlat belgilagan me'yordan (masalan, 2023-yilda 300 million so'mdan) ortiq daromad olish holatlari aniqlansa, soliq solish masalasi ko'rib chiqiladi. Bu kabi elektron nazorat choralari soliqqa tortish bazasini kengaytirish va soliqlar to'lanishini ta'minlash maqsadlariga xizmat qiladi.

Xalqaro tajriba: soliq tizimini raqamlashtirish bo'yicha huquqiy yechimlar:

Global miqyosda soliq sohasini raqamlashtirish va naqd pulsiz iqtisodiyotga o'tish borasida bir qator ilg'or tajribalar mavjud. Quyida Estoniya, Janubiy Koreya va Turkiya misolida soliq ma'muriyatini modernizatsiya qilish bo'yicha huquqiy chora-tadbirlar qisqacha taqqoslanadi:

- **Estoniya:** Estoniya dunyodagi eng raqamlashtirilgan iqtisodiyotlardan biri hisoblanadi. Ushbu mamlakatda aholining 99% bank hisobvaraqlari va elektron identifikatsiya vositalariga ega bo'lib, moliyaviy operatsiyalarning 99% dan ortig'i naqd pulsiz shaklda amalga oshiriladi. Barcha soliq deklaratsiyalari va hisobotlari elektron tarzda topshiriladi (98% atrofida). Estoniyada 2019-yildan davlat xaridlarida elektron invoislari (e-invoicing) majburiy joriy etilgan, 2025-yildan esa tadbirkorlik subyektlari uchun o'zaro B2B elektron hisob-faktura almashinuvi bosqichma-bosqich majburiy etib belgilanmoqda. Bu o'zgarishlar maxsus qonun hujjatlari – "Elektron hujjatlar to'g'risida"gi Qonun, Soliq kodeksi normalari va hukumat qarorlari orqali tartibga solingan. Natijada, Estoniyada qog'oz chek va kvitantsiyalar deyarli muomaladan chiqib, barcha savdo-ma'lumotlar elektron raqamli iz orqali qayd etilmoqda. Yashirin iqtisodiyot darajasi juda past: 2020-yil ma'lumotiga ko'ra, mamlakatda xususiy iste'mol xarajatlarning 95% dan ortig'i[12] real vaqt rejimida kuzatilishi mumkin bo'lgan elektron to'lovlar orqali amalga oshirilgan. Bu esa soliqlar yig'iluvchanligini oshirib, davlat boshqaruvida shaffoflik va ishonchni ta'minlamoqda.
- **Janubiy Koreya:** Janubiy Koreya naqd pulsiz to'lovlarni rag'batlantirish va soliq ma'muriyatchiligini raqamlashtirish bo'yicha muvaffaqiyatli islohotlar o'tkazgan

davlatdir. Koreya hukumati 1999-yildan fuqarolarning bank kartalari orqali to'lovlarini soliq imtiyozlari orqali qo'llab-quvvatlashni boshlagan – karta orqali to'lovlar summasining ma'lum bir foizi jismoniy shaxslarning daromad solig'i bo'yicha imtiyoz tariqasida hisobga olinishi joriy etildi. Bu chora 1999–2004-yillarda karta to'lovlari ulushini 14%dan 51% gacha oshirishga yordam berdi. Biroq muomalalarning yarmiga yaqini hali ham naqd shaklda bo'lgani sababli, 2005-yilda Koreyada **“Cash Receipt System”** deb nomlangan maxsus tizim yo'lga qo'yildi. Ushbu tizimga ko'ra, naqd pulda to'lov qilgan xaridor o'zining identifikatsiya raqami (telefon raqami yoki maxsus karta)ni taqdim etib, sotuvchidan elektron “naqd chek” olishi mumkin; sotuvchi esa ushbu ma'lumotlarni maxsus operator orqali Milliy soliq xizmati (NTS)ga elektron ravishda uzatishi shart. 2007-yildan barcha chakana savdo nuqtalariga (yillik aylanmasi 20 ming AQSh dollaridan oshgan) ushbu tizimga ulanib, naqd xaridlar bo'yicha chek berish majburiyati yuklatildi. Huquqbuzar sotuvchilarga berilmagan chek summasining 50% miqdorida jarima solinishi belgilangan, xaridorlarga esa chekni talab qilib olgan va soliq organiga xabar bergan taqdirda jarimaning 20% miqdorida mukofot puli to'lanishi joriy etildi. Koreyada naqd chek va karta orqali to'langan summalar jismoniy shaxslarning yillik soliq deklaratsiyasida daromad solig'idan chegirib qolinadigan imtiyoz sifatida hisobga olinadi (2012-yildan naqd cheklar bo'yicha 30% chegirma, kartalar uchun 15% chegirma koeffitsienti qo'llangan). Ushbu kuchli rag'bat va jazolar natijasida Koreyada fiskal shaffoflik keskin oshdi – 2018-yilda xususiy iste'mol xarajatlarining 95,4% elektron kuzatuv ostida bo'lib, 2004-yildagi atigi 33% ko'rsatkich bilan solishtirganda ulkan yutuq qayd etildi. Soliq bazasi kengayib, 1996-yildan 2018-yilgacha jami soliq to'lovchilar soni 6,8 milliondan 18 millionga oshganini Koreya misolida kuzatish mumkin. Bu muvaffaqiyat soliq tizimining raqamlashtirilishi va naqd pulsiz to'lovlarga o'tishni rag'batlantiruvchi huquqiy mexanizmlarning naqadar samarali ekanini ko'rsatadi.

- **Turkiya:** Turkiya Respublikasida ham so'nggi o'n yillikda fiskal nazorat va hisob-kitoblarni raqamlashtirish bo'yicha keng qamrovli islohotlar amalga oshirildi. Xususan, 2013-yildan boshlab Turkiya Soliq boshqarmasi (GIB) yuridik shaxslar foydalanadigan barcha an'anaviy kassa apparatlarini bosqichma-bosqich **“yangi avlod fiskal kassa”** [14] qurilmalariga almashtirish dasturini e'lon qildi. Yangi avlod kassa apparatlari bank terminallari bilan integratsiyalashgan bo'lib, har bir savdo amalining detallarini (summasi, QQS va b.) real vaqt yoki yaqin vaqt ichida soliq organiga yuboradi. 2015-yilgacha mamlakat bo'yicha 2 milliondan ziyod eski fiskal kassa yangi onlayn tizimdagi qurilmalarga almashtirildi. Shu bilan birga, Turkiya elektron hujjat aylanishi borasida mintaqada yetakchi davlatlardan – 2014-yildan **e-Fatura** (elektron hisob-faktura) tizimi ayrim sohalaridagi yirik kompaniyalar uchun majburiy qilindi, 2015-yildan esa e-Defter (elektron buxgalteriya daftari) joriy etildi. Bugungi kunda Turkiyada yillik aylanmasi muayyan miqdordan (masalan, 2022-yilda 3 million liradan) yuqori barcha xo'jalik subyektlari elektron invoices va elektron cheklar berishga o'tgan. Do'konlar va xizmat ko'rsatish nuqtalarida amalga oshirilgan har bir tranzaksiya bo'yicha onlayn nazorat-cheq yoki elektron invoices yuborilishi qonunan talab qilinadi, shu jumladan B2C (biznes-xaridor) savdolarida ham **e-Arshiv** deb ataluvchi elektron cheklar foydalanuvchilarga elektron pochta yoki QR-kod ko'rinishida taqdim etilmoqda. Bu islohotlar Turkiyada

“yashirin iqtisodiyot” ulushini sezilarli kamaytirdi va soliqlar yig’imini oshirdi. Mamlakat rasmiy statistik ma’lumotlariga ko’ra, yangi tizim joriy etilganidan keyingi dastlabki yillarda (2014–2018) QQS tushumlari o’sishi avvalgi yillardagiga nisbatan 15–20% tezlashgan, chakana savdo aylanmalari rasmiy hisobda ko’rsatilishi kengaygan. Albatta, bu yutuqlarga soliq qonunchiligidagi o’zgarishlar hamrohlik qilgan – Turkiyada soliq kodeksiga va soliq ma’muriyatchiligi qoidalariga elektron hujjatlar to’g’risidagi normalar kiritilib, elektron kvitansiya bermagan yoki kassa qurilmasini ulanmagan tadbirkorlarga nisbatan jarimalar oshirildi. Shu tariqa, Turkiya tajribasi fiskal qurilmalarni modernizatsiya qilish va elektron hisob-kitob hujjatlarini joriy etish bo’yicha kompleks yondashuv muvaffaqiyatli bo’lishini isbotlamogda.

Muhokama. O’zbekistonda amaliy case: joriy etilgan fiskal tizimlar natijalari va qonunchilik masalalari:

Yuqorida ko’rib o’tilgan choralar O’zbekistonda soliq tizimini raqamlashtirish borasida qisqa muddatlarda sezilarli natijalar berishga ulgurdi. **Birinchidan**, savdo va xizmatlar sektorida operatsiyalarning katta qismi endi rasmiy sektor orqali qayd etilmoqda. Masalan, 2025-yilning birinchi yarmida bank terminallari orqali amalga oshirilgan to’lovlar hajmi o’tgan yilga nisbatan sezilarli oshdi: terminallar yordamida tushgan mablag’lar umumiy tushumlarning 43 foizini tashkil qildi (2024-yilda bu ko’rsatkich 41% edi)[11]. Bank kartalari orqali aylanma 1,4 barobar o’sgani kuzatildi va natijada naqd pulning umumiy pul massasidagi ulushi rekord darajada – 18,9 foizgacha pasaydi (2023-yilda 24,8% edi). Bu shuni anglatadiki, iqtisodiyotda pulning asosiy qismi naqd pulsiz shaklda aylana boshlagan, jamg’armalar va to’lovlar bank tizimi orqali yuritilmoqda. Rasmiy ma’lumotlarda hozirda savdo va xizmatlar sohasida aholining naqdsiz to’lovlari ulushi ~63% atrofida ekani, 2030-yilga borib bu ko’rsatkichni 75% ga yetkazish rejalashtirilgani ta’kidlanadi.

Ikkinchidan, fiskal nazorat-kassa tizimining joriy etilishi davlat byudjetiga qo’shimcha daromadlar keltirmogda. NKM cheksiz savdodan tushumni yashirish imkonini kamaytirgani tufayli bir qator soyalarda soliqlar yig’iluvchanligi oshdi. Xususan, 2020–2021-yillarda alkogol va tamaki mahsulotlari savdosidan tushayotgan aksiz va QQS hajmi oshgani kuzatildi – bunga ushbu mahsulotlar savdosida onlayn-KKM dan foydalanishning 2020-yil 1-yanvardan majburiyligi va iste’molchilarning cheksiz sotuvlarni xabar qilishiga oid tartib sabab bo’lgan edi. Davlat soliq qo’mitasi ma’lumotlariga ko’ra, RNKM cheklari bo’yicha lotereya va cashback dasturlari joriy etilgach, 2022-yil davomida fuqarolar taxminan 200 mingdan ortiq qonunbuzarlik holati (chek bermaslik va b.) haqida xabar bergan, shundan byudjet foydasiga milliardlab so’m jarimalar undirilgan (mazkur raqamlar ommaviy axborot vositalarida e’lon qilingan statistik hisobotlarda aks etgan). Shu bilan birga, kichik biznes subyektlari uchun davlat RNKM xaridiga subsidiya va soliq imtiyozlari ham qo’lladi: masalan, 2020-yilda onlayn-KKM xarid qilgan yakka tartibdagi tadbirkorlarga bir martalik soliq imtiyozi berilgan edi. Bu kabi qo’llab-quvvatlash tadbirlari kichik biznesning yangi tizimga o’tish xarajatlarini yengillashtirdi.

Uchinchidan, qonunchilikda ayrim muammolar va yangi savollar yuzaga kelmoqda. Raqamli nazorat tizimlari bilan bog’liq eng katta masala – bu **ma’lumotlar xavfsizligi va shaxsiy ma’lumotlarni himoya qilish**dir. Hozirda soliq organlari tadbirkorlarning savdo ma’lumotlarini real vaqtda yig’mogda, iste’molchilarning xarid odatlari to’g’risida katta hajmdagi axborot bazasi shakllanmogda. Ushbu ma’lumotlardan to’g’ri va qonuniy

foydalanishni ta'minlash uchun **“Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida”gi Qonun** va unga tegishli qonunosti hujjatlariga o'zgartirishlar kiritish ehtiyoji paydo bo'lmoqda – xususan, soliq organlarining vakolatlari va cheklovlari aniq belgilanishi, ma'lumotlarning uchinchi shaxslarga oshkor qilinmasligi kafolatlari mustahkamlanishi zarur. Yana bir masala – bu **texnik infratuzilma uzluksiz ishlashini ta'minlash**dir. RNKM va SoliqOnline tizimlarining barqaror ishlashi uchun internet tarmog'iga ulanish va elektr ta'minoti muhim omil. Ayniqsa, olis hududlarda tadbirkorlar ba'zan internet sifati pastligi sabab cheklar ma'lumotini uzatishda qiyinchilikka uchramoqda. Shu bois, 2021-yilda hukumat operatorlarga internet qamrovini oshirish yuzasidan alohida topshiriqlar bergan, 2022-yildan boshlab offlayn rejimda 24 soatdan ortiq ishlagan RNKM avtomatik bloklanishi kabi me'yorlar joriy qilindi – bu tadbirkorlarni doimiy onlayn rejimga undaydi, lekin yechim sifatida infratuzilmani rivojlantirish ham dolzarbdir. Qonunchilik nuqtai nazaridan hal qilinishi kerak bo'lgan yana bir masala – **naqd pulsiz to'lovlar bo'yicha komissiyalar va ularning huquqiy tartibi**. Hozirda tadbirkorlar bank ekvayring xizmati uchun 1-2% atrofida komissiya to'laydilar, bu ayrim kichik biznes uchun sezilarli yuk bo'lishi mumkin. Istiqbolda davlat ushbu komissiyalarni kamaytirish yoki subsidiyalash masalasini ko'rib chiqishi maqsadga muvofiqdir, chunki **“naqd pulsiz iqtisodiyot”** ga o'tishning bosh maqsadi – **soliq shaffofligini oshirish**, va buning uchun biznesga ortiqcha moliyaviy bosim tushmasligi lozim.

Yuqoridagi amaliy keyslardan ko'rinadiki, O'zbekistonda fiskal raqamlashtirish sohasida ilk qadamlar muvaffaqiyatli amalga oshirilmoqda, biroq huquqiy tartibga solishda doimiy takomillashtirish va monitoring talab etiladi. Soliq organlari faoliyatini raqamli ma'lumotlarga asoslangan yangi bosqichga ko'tarish jarayonida huquqiy muhitni xalqaro standartlarga mos holda rivojlantirish, xususan **“raqamli iz” qoldiruvchi operatsiyalarni maxfiylik va adolat tamoyillari asosida nazorat qilish** muhimdir. Shundan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2000-yil 28-apreldagi 171-sonli “Bozorlar faoliyatini tashkil etishni takomillashtirish to'g'risida”gi qaroriga quyidagicha taklif berish mumkin: “bir martalik yig'implarni (masalan, kommunal xizmatlar, yig'implar, davlat bojlari va boshqalar) faqat to'lov terminali (POS), mobil ilova yoki QR-kod orqali elektron tarzda qabul qilish tizimini qonuniy asosda majburiy belgilash hamda naqd pulsiz to'lov ulushini 100%ga yetkazish”. Mazkur taklifning maqsadi – qog'ozsiz to'lov aylanmasini kengaytirish, soliq bazasini real vaqt rejimida kuzatish imkonini kengaytirish va noqonuniy naqd muomalalarni cheklashdan iborat. Bunday yondashuv xalqaro amaliyotda, xususan, Estoniya va Koreya Respublikasida ijobiy natijalar bergan.

Xulosa va tavsiyalar. Soliq tizimidagi raqamlashtirish va naqd pulsiz hisob-kitoblarning huquqiy ahamiyati shundan iboratki, u biznes operatsiyalarini ochiq-oydin qilib, davlat va tadbirkor o'rtasidagi ishonchni mustahkamlaydi. Elektron nazorat vositalari orqali soliq to'lovchilar intizomi kuchayadi, byudjet tushumlari ortadi, “yashirin iqtisodiyot” qisqaradi. Ushbu islohotlarning samarador bo'lishi ko'p jihatdan to'g'ri huquqiy mexanizmlarni joriy eta olishga bog'liq. O'zbekiston tajribasi xalqaro yondashuvlarga hamohang ravishda shakllanib, elektron hisob-kitoblar bo'yicha zamonaviy qonunchilik asosini yaratdi. Mazkur sohada erishilgan natijalarni mustahkamlash va mavjud kamchiliklarni bartaraf etish maqsadida quyidagi tavsiyalarni ilgari surish mumkin:

Huquqiy bazani yanada takomillashtirish: Soliq kodeksi va boshqa normativ hujjatlarda raqamli nazorat tizimlarini qo'llash jarayonida vujudga kelayotgan yangi munosabatlarni aniq

tartibga soluvchi normalar qabul qilish zarur. Masalan, onlayn savdolar (e-commerce) bo'yicha tushumlarni fiskal nazorat qilish, elektron pullar va kripto-aktivlar orqali hisob-kitoblar soliq tartibi kabi yo'nalishlarda huquqiy bo'shliqlarni to'ldirish kerak. Shuningdek, "Raqamli aktivlar to'g'risida" alohida qonun qabul qilib, raqamli iqtisodiyot subyektlarining soliq majburiyatlarini aniq belgilash tavsiya etiladi.

Texnik infratuzilmani qo'llab-quvvatlash: Raqamli nazorat tizimlari uzluksiz ishlashi uchun davlat tomonidan internet va telekommunikatsiya infratuzilmasini yaxshilashga investitsiyalar yo'naltirish lozim. Aholi va tadbirkorlar uchun qulay va tezkor to'lov tizimlari (masalan, yagona QR-kod orqali to'lov) joriy etilmoqda – 2026-yildan yuridik shaxslar uchun yagona QR kod orqali to'lov qabul qilish majburiy bo'lishi belgilandi. Bunday yangiliklar muvaffaqiyati ularning texnik jihatdan barqaror va hamyonbopligiga bog'liq. Shu bois, Markaziy bank va DSQ qat'iy nazoratida dasturiy ta'minotlar sinovdan o'tkazilib, foydalanuvchi (tadbirkor va iste'molchi)larga qulay interfeyslar yaratilishi tavsiya etiladi.

Ma'lumotlar xavfsizligi va maxfiylik: Raqamli fiskal tizimlar faoliyati davomida yig'ilayotgan ulkan hajmdagi tijorat va shaxsiy ma'lumotlarni himoya qilish eng ustuvor vazifalardan. Tavsiya o'laroq, DSQ tizimlarida kiberxavfsizlik bo'yicha mustaqil audit o'tkazish, axborotlarni shifrlash va ruxsatsiz foydalanishdan himoyalash choralari kuchaytirish lozim. Iste'molchilarning shaxsiy xaridlar tarixi faqat ularning o'ziga va vakolatli organlargagina ochiq bo'lishi kerak – bu borada "Shaxsiy ma'lumotlar to'g'risida"gi Qonun talablariga qat'iy rioya qilinishi shart. Shu bilan birga, jamlangan big-data ma'lumotlardan foydalangan holda soliqqa oid prognozlash va tahlillar olib borishda fuqarolar huquqlari buzilmasligi kafolatlari qonunchilikda aks ettirilishi lozim.

Jamoatchilik nazoratini davom ettirish: Chek berilmasligi yoki yashirin savdo holatlarini aniqlashda fuqarolar faolligini oshirish uchun amaldagi mukofot tizimini yanada ommalashtirish tavsiya etiladi. Masalan, lotereya va cashback dasturlarini muntazam o'tkazish, yutuq fondlarini oshirish orqali har bir berilgan chek iste'molchi uchun qiziqarli bo'lishiga erishish mumkin. Shu bilan birga, tadbirkorlik subyektlari o'rtasida "eng namunaiv soliq to'lovchi" kabi reytinglar joriy etib, soliq intizomiga rioya qiluvchi korxonalarni rag'batlantirish (soliq imtiyozlari, faxriy yorliqlar) lozim. Bunday choralar biznesda "o'zini o'zi nazorat qilish" madaniyatini shakllantirib, ko'p hollarda majburlov choralari kerak bo'lmay qoladi.

Yuqoridagi tavsiyalar amalga oshirilishi soliq tizimini to'laqonli raqamlashtirish jarayonini yanada tezlashtiradi va uni barqaror qiladi. Shuni alohida ta'kidlash joizki, raqamli nazorat tizimlariga o'tish – bu faqat texnik-modernizatsiya emas, balki yuridik infratuzilmani ham zamon talablari darajasida shakllantirish demakdir. O'zbekiston mazkur yo'nalishda izchil harakatlanmoqda va xalqaro ilg'or tajribani inobatga olgan holda o'z soliq qonunchiligini takomillashtirmoqda. Natijada esa huquqshunoslar uchun yangi izlanish maydonlari (masalan, raqamli soliq huquqi instituti), tadbirkorlar uchun esa yanada adolatli va bashorat qilinarli biznes muhit vujudga kelmoqda.

Adabiyotlar/Литература/References:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 6-sentabrdagi PF-5813-son Farmoni – savdo va xizmat ko'rsatish sohasidagi hisob-kitoblarni raqamlashtirish chora-tadbirlari to'g'risida.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2025-yil 10-dekabrdagi PF-246-son Farmoni – naqd pulsiz to'lovlarni ommalashtirish va yashirin iqtisodiyotni qisqartirish bo'yicha

- qo'shimcha chora-tadbirlar (1-apreldan boshlab qator to'lovlarni faqat naqd pulsiz tartibda amalga oshirish to'g'risida).
3. O'zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi (2020-yil yangi tahriri) – 221-modda, nazorat-kassa texnikasidan foydalanmaslik yoki chek bermaslik uchun javobgarlik belgilovchi norma.
 4. O'zbekiston Respublikasi "Iste'molchilar huquqlarini himoya qilish to'g'risida"gi Qonun – 10-modda, chakana savdoda iste'molchiga chek berish majburiyati va cheksiz savdoni taqiqlash normasi.
 5. Markaziy bank Boshqaruvining 2020-yil 15-fevraldagi 3/12-son qarori bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasida naqd pulsiz hisob-kitoblar to'g'risida Nizom" – naqd pulsiz hisob-kitoblarni o'tkazish tartibini belgilovchi me'yoriy hujjat.
 6. Davlat soliq qo'mitasi huzuridagi "Soliq" mobil ilovasi axborotlari – RNKM cheklarining QR-kod bilan ro'yxatdan o'tkazilishi va jamoatchilik nazorati bo'yicha dasturiy ta'minot tavsifi.
 7. Davlat soliq qo'mitasi matbuot xizmati xabarlar (2020–2022) – onlayn-KKM joriy etilishi, bosqichlari va natijalari bo'yicha statistik ma'lumotlar (masalan, 2021-yil iyun holatiga 165 mingdan ziyod RNKM ro'yxatdan o'tgani).
 8. Qalampir.uz sayti (04.10.2021) – "Chek bermagan tadbirkorlar haqida xabar berganlarni mukofotlash" haqidagi yangilik (Prezident qarori mazmuni, 1% cashback va 20% mukofot haqida).
 9. Norma.uz sharhlari (08.07.2020) – "Onlayn-NKM cheklar bo'yicha lotereya o'yinlari" maqolasi (PF-5813 Farmon mazmuni, RNKMga o'tish jadvali va javobgarlik choralari haqida).
 10. UzDaily.uz (05.08.2020) – "STC: Over 40% of installed online cash registers are not used" maqolasi (RNKMlarning ishlatilmayotgani, iste'molchilar huquqlari buzilishi va soliq organlarining ogohlantirishi haqida).
 11. Frank.uz moliyaviy portalining tahliliy materiallari (2025-yil) – naqd pul ulushining kamayishi, naqd pulsiz to'lovlar ulushining o'sishi (18,9% ga tushishi, 43% terminallar orqali o'tishi va h.k.) bo'yicha statistik tahlil.
 12. Investopedia (yoki IDB hisobotlari) bo'yicha Janubiy Koreya tajribasi – naqd pulsiz to'lovlarni rag'batlantirish (karta bo'yicha soliq imtiyozlari) va "Cash Receipt System" natijalari (95% tranzaksiyalar elektron kuzatuvda) bo'yicha ma'lumotlar.
 13. EU Commission va boshqa xalqaro manbalar bo'yicha Estoniya tajribasi – 99% moliyaviy operatsiyalar raqamli amalga oshirilishi, e-invoicing va e-government natijalari haqida ma'lumotlar.
 14. Sovos va Pagero xalqaro sharhlari (2014–2023) bo'yicha Turkiya islohoti – yangi avlod fiskal kassa joriy etilishi va elektron hisob-faktura tizimi bosqichlari bo'yicha ma'lumotlar.

SCIENCEPROBLEMS.UZ

IJTIMOIIY-GUMANITAR FANLARNING DOLZARB MUAMMOLARI

№ 2 (6) – 2025

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

“Ijtimoiy-gumanitar fanlarning dolzarb muammolari” elektron jurnali 2020-yil 6-avgust kuni 1368-sonli guvohnoma bilan davlat ro'yxatiga olingan.

Muassis: “SCIENCEPROBLEMS TEAM”
mas'uliyati cheklangan jamiyati

Tahririyat manzili:

100070. Toshkent shahri, Yakkasaroy tumani, Kichik Beshyog'och ko'chasi, 70/10-uy. Elektron manzil:

scienceproblems.uz@gmail.com

Bog'lanish uchun telefon:

(99) 602-09-84 (telegram).